

Beroepsethiek bestaat niet

(VOOR JURISTEN)

Mr. vierde eind november zijn eerste verjaardag en om dat luister bij te zetten vertelde rechtsfilosoof Hendrik Kaptein over beroepsethiek voor juristen. Die bestaat niet, zoals nader wordt uitgelegd in zijn binnenkort te verschijnen boek: *Kwade Zaken? De moraal van het juridisch beroep*. Hieronder een verkorte weergave van zijn toespraak.

door **Hendrik Kaptein**

foto **Chris van Houts**

Beroepsethiek? Flauwekul, zeggen nogal wat juristen. Er is genoeg recht, verder moeten gewoon zaken worden gedaan (stellen vooral advocaten). Trouwens, is er wel één ethiek? Ethiek is toch relatief? Laat iedereen op zijn geweten afgaan, als rechtsregels daarvoor al ruimte laten. Bovendien zijn die gewetenskwetsies marginaal en gaat het bijna altijd goed. Dat zie je aan het tuchtrecht. Zo veel veroordelingen zijn er helemaal niet. Dat moet dus een heel dun boekje worden: beroepsethiek bestaat niet.

Droste-effect

Die juristen hebben gelijk, maar op andere gronden en met andere gevolgen dan zij denken. Rechtsregels zijn genoeg? Natuurlijk niet. Met name de rechtsvordering maakt netjes binnen juridische perken van alles mogelijk dat niet alleen onaangename maar zelfs regelrecht illegale gevolgen kan hebben. Bijvoorbeeld: de arme klant heeft gelijk, maar de bank heeft diepere zakken en procedeert die klant het graf in, want dat is goedkoper. Of: de misdaad woedt voort, intussen verdoet te veel OM zijn tijd aan flutzaken. Dat kan en mag allemaal, tenminste volgens de regels: *lawful*

but awful, of er nu één of geen ethiek is of wat dan ook.

Tuchtrecht is voor een deel folklore: “wat niet aan het licht komt, bestaat niet”. Confidentialiteit verhult veel onfatsoen en erger, met advocaten samenspannende cliënten klagen natuurlijk niet, drempels voor rechtzoekenden zijn hoog, maatregelen zijn nogal eens lachertjes. Zo kreeg een zwaar frauderende notaris alleen een waarschuwing “want hij had een vlekkeloze staat van dienst”.

Voor zover bekend natuurlijk, maar dat werd er niet bij gezegd. Bovendien zijn juristen in weinig dingen zo goed als in afwenteling van eigen aansprakelijkheid, al was het maar onder druk van hun verzekeraars.

Er is wel degelijk een probleem. Hoe dan dat misbruik van juridische mogelijkheden binnen perken te houden? Nog meer regels ertegenaan, om die juristen te leren zich te gedragen? Dat leidt alleen maar tot een Droste cacaobus-effect, want dan rijst het probleem van verantwoord gebruik opnieuw, naar aanleiding van die extra regels. Zo dreigt juristenfatsoen te verdwijnen, in een teruggang tot in het oneindige. (*Kaptein houdt de omslag van zijn nieuwe boek omhoog, waarop is afgebeeld een gebefte rat, die*

Hendrik Kaptein: "Tuchtrecht moet worden hervormd."

huilend het boek omhoog houdt, met daarop weer diezelfde rat met hetzelfde boek, et cetera.) Hij heeft het uit, en weet nu dat hij echt een rat is. Terug naar de ethiek dus? Maar die was toch relatief? Dat schiet toch ook niet op? Dat klopt, maar ook om een reden die juristen minder goed voor de geest staat. Want wat zijn eigenlijk typisch juridische ambten en beroepen? Waar zijn die goed voor? (Beroeps)ethiek heeft hoe dan ook geen zin als niet duidelijk is waar die over gaat. De balie bijvoorbeeld ontleent haar bestaansrecht aan de juridische onwetendheid van gewone mensen. Die kunnen gelijk hebben, maar het zelfstandig niet krijgen. Montesquieu heeft al uitgelegd dat algemeen begrijpelijk recht echt niet rechtvaardig kan zijn, want daarvoor was de maatschappij al in zijn tijd te ingewikkeld. (Dus moest het strafrecht van de Turken ook in Frankrijk worden ingevoerd, dat was indertijd immers volkomen onbegrijpelijk...) Advocaten zijn er dus om er voor te zorgen dat mensen hun rechten kunnen verwirkelijken. "Het recht te doen zegevieren is het vak van den advocaat" schreef landsadvocaat Van Stipriaan Luiscius nog niet zo heel lang geleden.

Uitvlucht

De hedendaagse opvatting en praktijk van advocaten als belangenbehartigers zolang zij niets onrechtmatigs of strafbaars doen snijdt dus geen hout. Het is een van de opportunismen van de hedendaagse advocatuur als ordinaire broodwinning. (De strafvordering is ook hier een verhaal apart: de overheid heeft geen recht op straf tegen elke verdachte. Bovendien moeten onschuldigen met alle middelen

worden beschermd tegen onverdiende straf. Alleen al daarom mogen en moeten strafadvocaten ver gaan in hun verdediging van cliëntenbelangen.)

De balie is hier ten voorbeeld gesteld. Hetzelfde verhaal geldt voor andere juridische ambten en beroepen. Rolbewustzijn maakt al die vage ethiek volkomen overbodig. Ethiek bestaat inderdaad niet. Die zit al in het vak. Dat moet duidelijk maken dat niet alles mag dat niet is verboden.

Wat er mee te doen? Juristen moeten af van de uitvlucht van het eigen geweten als verhulling van eigenbelang en erger, en meer doordrongen zijn van zin en doel van hun ambten en beroepen. (Wie zinvol werk doet, wordt zelf ook gelukkiger.) Tuchtrecht – en nog veel meer – moet worden hervormd. Dat tuchtrecht berust voor een belangrijk deel op open normen, die een duidelijke opvatting van ambt en beroep vooronderstellen. Zie bijvoorbeeld artikel 46 Advocatenwet: advocaten zijn onderworpen aan tuchtrecht onder andere met betrekking tot "gedrag dat een advocaat niet betaamt". Zonder beroepsethiek als ambts- en beroepsopvatting is er niet eens tuchtrecht – in werkelijkheid heeft het daar inderdaad wel eens de schijn van. Tot slot een klassieke maar daarom nog niet verouderde casus, ontleend aan Bordewijk, schrijver, beroepsverhuizer en advocaat. In zijn prachtige novelle *Geachte Confrère: splendeurs en misères van het bedrijf van advocaat* (1956) vertelt hij onder meer het volgende verhaal.

Een advocaat wil een potentiële cliënt in een civiele zaak afschepen met de eerlijk gemeente mededeling dat zijn zaak in strijd is met het recht en overigens ook praktisch kansloos is (hetgeen als bekend niet altijd op hetzelfde neerkomt). De 'rechtzoekende' houdt voet bij stuk, de advocaat begint te twijfelen en denkt: de zaak deugt niet, maar goed, hij zal wel betalen en je weet maar nooit. Na de bekende wisseling van stukken voor de rechter komt de advocaat er achter dat de advocaat / procureur van de wederpartij een fatale termijn dreigt te laten verlopen. De juridische wereld was nog klein, ook in het toenmalige Rotterdam, en een bezoek aan de griffie kon een advocaat veel leren over de loop der dingen ter rechtbank. Wat te doen? Confraterneel ('broederlijk') optreden en de andere advocaat waarschuwen? Of stilzitten en zo de eigen cliënt laten 'winnen', wegens niet-ontvankelijkheid van de wederpartij?

Wat te doen? Het antwoord is minder eenvoudig dan nogal wat advocaten denken. In ieder geval is het niet in wet en recht te vinden. Maar denk aan de materieelrechtelijke gevolgen. Welk recht moet zegevieren?

Toch nog een troostrijk slot: misstanden in de rechtspraak zijn echt niet alleen in de balie te vinden. Advocaten zijn hier als voorbeeld genomen. Maar het grootste deel van het boek gaat over andere juristen, die af en toe behoorlijk wakker zullen worden geschud (al worden namen niet te vaak genoemd...). ■